

Burgoseko Prozesua urtebete lehenago hasi zen, 1969ko apiril eta maiatzaren, duela berrogeita hamar urte hain justu; eta orduan gertatutakoaren lekuko zuzen izan nintzen. ARGIA irakurtzen duten belaunaldi gazteek seguruenik ez dute jakingo ordukoaren berri, erreferentzia sotil batzuk kenduta.

Gerra kontseilu hark kinka larrian izan zituen, ez soilik euskal gizartea, baita Espainiako Estatukoa eta mundukoa ere. Erregimen frankistaren barruan, agintari militarrek bederatzi heriotza zigor eskatu zituzten ETAko sei militante eta zuzendariren kontra: Mario Onaindia, Unai Dorronsoro eta Xabier Larenak heriotza zigor bana jaso zuten; Eduardo Uriarte, Jokin Gorostidi eta Xabier Izko de la Igle-siak aldiz zigor bikoitza. Auzipetutako hamasei lagunei, bestalde, dozenaka urtetarako kartzela ezarri zieten, erakunde armatukoa izan edo kolaboratzea egotzita.

Epaiketak sorrarazitako nazioarteko presioaren ondorioz heriotza zigorrak 30 urteko kartzela zigorragatik ordezkatu zituzten. Burgoseko sumario hartan geunden beste batzuk, ETAko militante Mikel Etxeberria edo ni neroni kasu, ezin izan gintuzten epaitu “leku ezezagunen batean” edo “matxinatuta” egoteagatik.

ORTZI-MUGA HILGARRIA

ETA 1958an jaio zen. EAJren ordura arteko jarduteko moduarekin konforme ez eta euskal erakunde armatuak bokazio independentista eta sozialista erakutsi zuen segituan, Nolanahi ere, haren arduradunek ETArek sorrera 1959ko uztailaren 1ean kokatzen dute, Jose Luis Alvarez Santacristina Txelis buruzagiari Bidarteko sarekadan harrapatutako paperetan azaltzen omen denez.

60ko hamarkadan Euskal Herria borborka zegoen, lehen langile greba gogorrek (Laminaciones de Bandas, Labe Garaiak, Bacbock Wilcox...), eta Maiatzaren Leheneko nahiz Aberri Eguneke lege kanpoko ospakizunek markatuta. Gainera, ETAk langile frontea osatu zuen eta indar armatu gero eta garrantzitsuagoa bihurtu zen. Horren aurrean, errepresio laboral, sozial eta sindikal itzela zabaltzen, kartzelaratu edo erbesteratu bidali zituen.

Zalantzarik gabe, 1968 urteak ortzi-muga hilgarria erakutsi zuen euskal herritarren eta Espainiako Estatuaren arteko erlazioan. Urte hartako ekainean

ETArek eta guardia zibilen arteko lehen konfrontazio armatua izan zen. Txabi Etxebarrieta (1944-1969) ETAko kideak eta José Pardines guardia zibilak bizia galdu zuten Adunan eta Tolosako Benta-Haundin. Erregimenak debekatu egin zituen Etxebarrietaren aldeko hiletak, eta horrek mobilizazio handiak sorrarazi zituen –batez ere Bizkaian–, tortura eta atxilotuta ugarirekin.

Egoera hain zen muturrerakoa, Bizkaiko abade batzuek Bilboko Gotzaindegia okupatu baikenuen birritan, ekainean eta uztailan, Elizak frankismoarekin zuen konplizitatea salatzeke. Bi hilabete geroago, errepresio egoerak bere horretan jarraitzen zuela ikusita, Derioko Seminarioan itxi ginen 20 egunez eta gure salaketa Pablo VI.a aita santuari helarazi genion.

Ondoren, ETAk Melitón Manzanos polizia eta torturazaila ezaguna hil zuen; haren eskuetatik igaro ziren atxilotuetako asko. Francoren gobernuak amorratuta erantzun zuen eta 1969ko urtarrila eta martxoa artean salbuespen egoera ezarri zuen, lehenik Gipuzkoan eta gero estatu osoan. Errepresioa izugarria izan zen:

1969ko maiatza eta ekaineko ‘ehizaldiaren’ ondorioz batzuk polizia-etxetik igaro ziren eta beste batzuek muga gurutzatu behar izan genuen: Hirurehun lagun inguruko jende-oldea

ehunka lagun atxilotu eta torturatu zituzten. Hala, klandestinitatean zeuden ETAko kideak berrantolatu egin behar izan ziren –poliziaren lehen helburua haiek kosta ahala kosta eliminatzea baitzen–. Horretarako, erakundearen zuzendaritzaren bilera bat antolatu zuten 1969ko apirilean Mogrovejo herrian, Kantabriar.

Bilera ezin izan zen egin ordea. Apirilaren 9an Bilboko Artekalen izandako sarekada baten ondorioz harrapatu zi-

tuzten denak 24 orduren buruan [ikusikoadroa gertaera horren inguruan]. ETArek buruzagitzaren kontrako lehen kolpe gogorra izan zen hura; 1969ko abenduak epaiketa militarren ondoren, ETA V. eta ETA VI.aren arteko banaketa gertatu zen.

Artekalen poliziak Mikel Etxeberria Makaguen larri zauritu zuen. Egun berean

ETAko militantea harrapatzeko

polizia operazioa jarri zuten martxan, Fermin Monasterio taxi-gidaria hiltzea egotzita. Herioan zela, laguntza eskatu eta eztabaidan hasi zirenean, gainera zetorkiola uste zuelako hil zuen halabeharrez taxista, berriki jakin den testigantza baten arabera. Baina Etxeberriak elkartasun sare harriarri bati esker egin ahal izan zuen ihes Orozkotik Kata-

luniako Pirinioetan barrena, ia bi hilabete ezkatututa egon ostean. Ehunka kolaboratzaile eta erizainek lagundu zitoten eta ihesaldian euskal apaiz talde bat ere inplikatu ginen. Operazio horrek, ordea, errepresio basati eta handienetako bat ekarri zuen, atxilotu, torturatu eta erbesteratutako pertsona ugarirekin.

12 URTEKO KARTZELA, GOSE GREBA BATENGATIK

Elizaren isiltasuna zela-eta, Bizkaiko abadeen Gogor taldeko bost kidek gose greba bati ekin zioten Bilboko Gotzaindegian, 1969ko maiatzaren 30ean. Greba horrek hamar eta hamabi urte arteko espetxe zigorrak ekarri zituzkien eta bere osotasunean bete behar izan zituzten Zamorako apaiz-kartzelan, bereziki euskal abadeak zigortzeko sortua, nahiz eta galiziarak, katalanak eta madrildarrak ere giltzapeitu zituzten bertan. Josu Nabaranek eta Alberto Gabikagogeaskoak 12 urteko zigorra jaso zuten; Julen Kaltzadak, Xabier Amurizak eta Nikola Telleriak 10 urtekoa. Horretarako, berehalakoan epaitu zituzten Burgoseko tribunal militar baten aurrean, greba igaro eta hamaika egunera.

Duela mende erdi publiko egin zuten agirian azaldu zutenek, Bilboko Gotzaindegian itxialdia hasi zuten “gure Herrian zapaldutakoan alde protesta eta deiadar egiteko”. Hitz horiek oso ondo erakusten dute zer giro sozio-politiko zegoen. “Jarraitzen dute ukatzen giza eskubide oinarritzkoenak –diote dokumentu berean–, herritarrak pertsegitzen dituzte, atxilotu,

EUSKADI ETA ASKATASUNA LIBURUTIK

LANGILE GREBAK. Langileek greba gogorak egin zituzten 60ko hamarkadaren amaieran eta erregimenak errepresioz erantzun zuen. Argazkian, Ezkerraldeko lantegietako beharginak 1969an.

torturatu, eta zenbaitetan ihes egin behar izaten dute espetxeratuak ez izateko indarrean dagoen erregimenaren menpeko tribunal batek kondenatu ostean”.

Abadeek gogorarazi zutenez, “ehun langile inguru komisariatik igaro eta kaleratuak” izan ziren lantegietako greben ondorioz. Giza-ehiza antzeko bat ere salatu zuten, tiroketa eta torturekin: “Aukera politiko legitimo baten alde borrokatzen dutenak kriminal gisa hartzen dituzte”. Grebalarientzat, ordea, krimena erregimenak egiten zuen: *Terrorismo eta Bandidajearen Legea* erabiliz, militarrez osaturiko epaimahaiak heriotza zigorrak ezartzen zituen. Gainera, poliziak “salatariak ordaintzen” zituen eta komunikabideek informazio faltsua ematen zuten.

Gauzak horrela, Bilboko administratzaile apostoliko Jose María Cirarda goitzainari eskatu zioten “biolentzia hori guztia amaiairazi eta poliziaren torturak salatu” zitzala.

JENDE-OLDEA IPARRALDERA

1969ko maiatza eta ekaineko “ehizaldiaren” ondorioz batzuk polizia-etxetik igaro ziren eta beste batzuek muga gurutzatu behar izan genuen. Hirurehun lagun inguruko jende-oldea. Erbestera jo

genuen gehienok Donibane Lohizunen, Miarriritzen edo Baionan amaitu genuen. Aurrez bazegoen jenderik herri horietan, ETaren jarduna hasi zenez geroztik ihes egindakoa. Aitzitik, ez zegoen babes sare finkorik, norberak bere kabuz antolatu eta bere arazoak ahal bezala konpontzen zituen.

Testuinguru horretan sortu zen euskal errefuxiatuen aldeko lehen egitura: Anai Artea. Ezker abertzalearen historia ikertu dutenek Telesforo Monzon eta Piarres Larzabal dituzte sortzaile-tzat, eta egia da erakunde hura presiditu zutela, baina martxan jarri genuenok haien izenak behar genituelako, ipar zein hego Euskal Herrian aitortza ofiziala zuten pertsonak zirelako.

HONELA SORTU ZEN ANAI ARTEA

Anai Artearen sorrera bertatik bertara bizi izan nuen. 1969ko maiatza zen ediktu militar batek ni harrapatzeko agindu zuenean. Artekalen eta Mogrovejon ETaren buruzagitza desegin zutenean, *Makaguen*-en ihesaldiaren ondorioz nik ere alde egin behar izan nuen eta Donibane Lohizunen lekutu nintzen.

Lehen momentutik konturatu ginen egunetik egunera gero eta errefuxiatu gehiago ari zela iristen eta ez zegoela

haiek artatzeko ezer. Egun batzuez Piarres Lartzabal Sokoako apezaren etxean egoteko aukera izan nuen, Amadeo Rementeria erbesteratu eta burkidearekin batera. Egoera hura ikusita, bion artean etxe bat bilatzen hasi ginen mugaz bestaldetik iristen zen jendea bertan hartzeko asmoz. Donibane Lohizune erdiguneko etxebizitza handi bat alokatu genuen azkenean, altzariz bete eta frankismoaren errepresiotik ihesi zetozenak babestu genituen denbora batez toki horretan, beste inolako antolaketa-rik gabe.

Peoi lanak eginez irabazten nuen diruarekin ordaindu genuen hasierako alokairua: goizean portuan aritzen nintzen, arratsaldean hotel batean eta gauez fruitu biltegian. Horrez gain, Hegoaldeko abadeek ere laguntzen ziguten diruz eta jakiz; haien ordezkari Iñaki Aurtetxe eta Felix Iraurgi aldizka etortzen zitzaizkigun bisitan.

Bitartean, Piarres Lartzabalekin harremana mantendu nuen, eta Sokoako bere etxera ia arratsaldeko joaten zen Telesforo Monzonekin ere bai. Bergarako politikari abertzalea Angel Arregi lagun zuela etortzen zen sarritan; azken honek ederki eza gutzen zuen tokiko administrazioa, urte asko baitzeraman Donibane Lohizunen bizitzen. Harrituta zeuden Amadeok eta